

Vredesspiraal

jaargang 21 / nummer 3 / september 2025

Taal oorlog vanzelfsprekend
Vredestaal vervreemd

Jongeren

Maak vredesbeweging
inclusiever

Mariann Budde

Boekbespreking:
Leren moedig te zijn

Defensiegereedheid

Nieuwe wet geeft
Defensie vrij spel

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Héleen Broekema,
Rob van Essen, Leen van den Herik, Ton Rullmann,
Margreet Hogeterpg (hoofdredacteur).

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede
IBAN: NL14 TRIO 0320 3644 02

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

- 3** Ton Rullmann en Mark Akkerman
Maak de vredesbeweging inclusiever
- Ton Rullmann
6 Een oorlog – impressies van een film
- Mark Akkerman
8 NAVO-Tegentop: Onverschrokken voor vrede
- Arie de Bruin
11 Geweldloos opvoeden: Opvoeden is voorleven
- Yosé Höhne-Sparborth
12 Koloniaal geweld en kerkelijke keuzes
- Rob van Essen
14 Column: Een schande voor de mensheid
- Willem Schinkel
15 Vredesdenken raakt vervreemd
- Anne Nijssen
18 Leren moedig te zijn
- Mark Akkerman
20 Nieuwe wet geeft Defensie vrij spel
- Ton Rullmann
22 Talen naar vrede: Sonnetten uit de gevangenis
- 23 Agenda**
- 24 Wie waagt die wint**

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Vredesbeweging mag inclusiever

Hoe kan de vredesbeweging méér mensen aanspreken? Dat was het onderwerp van gesprek in twee gesprekken met Iris Speckmann (47), functionaris vrede en duurzaamheid bij de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, en Eline van der Kaaden, student aan het doopsgezind seminarium. Zij geven een frisse blik op inclusiviteit van de vredesbeweging (of het gebrek daaraan), op verschillen in communicatiestijlen, en op de noodzaak om verschillende thema's met elkaar te verbinden.

Ton Rullmann en
Mark Akkerman
(m.m.v.
Willem de Haan
redacteur
Vredesmagazine)

De gesprekken vonden apart van elkaar plaats, vóór de NAVO-top en de Tegentop van de vredesbeweging. Iris Speckmann werkt ook als geestelijk verzorger in een ouderenzorgcentrum en noemt zichzelf een echte vertegenwoordiger van doopsgezinde vrede-theologie. Eline van der Kaaden (26) is naast student, bestuurslid van Kairos-Sabeel Nederland. Deze organisatie wil luisteren naar oproepen van met name Palestijnse christenen om met geweldloze middelen bij te dragen aan rechtvaardige vrede tussen Israël en de Palestijnen. Vanuit Kairos-Sabeel maakt Eline deel uit van De Nieuwe Vredesbeweging (DNV).

Weinig uitnodigend

Bij het thema 'Verbreiding van de vredesbeweging' komt al gauw de positie van jongeren naar voren. De klassieke vredesbeweging is vergrijsd. Zowel Iris als Eline beschrijven een gevoel van afstand tussen jongeren en de klassieke vredesgroepen. Er is een bak aan ervaring, maar de oudere garde wil die te graag laten zien. Als voorbeeld noemen beiden een workshop die begint met een uitgebreide stellingname door de organisator, vaak een oudere witte man. Jongeren zitten niet te wachten op mensen die hun komen uitleggen hoe het zit. Eline: "In mijn omgeving roept dat allergie op. Het is een stijl die vroeger goed werkte: sterke leiders die het gezicht van een beweging zijn. Natuurlijk hebben mensen veel kennis, die je moet kunnen gebruiken. Maar het moet meer een gesprek zijn. En ik mis interesse in wat jongeren allemaal aan het doen zijn." Iris formuleert het zo: "Op wiens voorwaarden gaat het gesprek?" Het is nu te weinig uitnodigend. Ga luisteren in plaats

van vertellen hoe het zit. Jongeren wordt gevraagd om aan te sluiten bij bestaande organisaties. Maar hoe aantrekkelijk is dat? Wanneer gezegd wordt "je kunt dit nog niet weten" – een uitspraak die beiden aanhalen – schrikt dat enorm af.

Stijlverschillen tussen generaties spelen ook een rol. Jonge mensen zijn gewend te communiceren via social media. De manier van werken van de oudere generatie, met lange stukken en uitvoerige mailwisselingen, sluit daarbij niet aan. Dat bemoeilijkt het samenwerken, en we moeten aan beide kanten zoeken hoe het beter kan, zegt Eline. Lange artikelen zijn niet per se fout, maar zoals het nu gaat, landen veel publicaties van bijvoorbeeld *Kerk en Vrede* niet bij jongeren.

Elitaire positie

Je kunt vraagtekens zetten bij de focus op militarisering, als dat niet gekoppeld wordt aan bredere maatschappelijke ontwikkelingen. Iris: "Rechtvaardige vrede gaat over vier elementen: tussen volken, binnen de gemeenschap, in de economie, en vrede met de aarde. Nu gaat er veel aandacht naar één element, ten koste van de andere. Straks is misschien de internationale vrede gered, maar hebben we een verschroeide aarde." Eline geeft als voorbeeld de campagne over dienstplicht, waar *Kerk en Vrede* aan werkt. "Het is bijna egoïstisch om dienst te weigeren als dat het enige is waar je je druk over maakt. In actie komen bij de brief die het ministerie aan jongeren stuurt pakt niet de kern van waarom het gaat. Het onderwerp dienstplicht is wel belangrijk, maar als je nu bijdraagt aan geweld door de manier waarop je leeft, en daar vervolgens niks mee te maken wilt hebben, niet over na wilt denken, en dan wel dienst gaat weigeren – dat is een elitaire positie." Het gaat om wat voorafgaat aan de dienstplicht: het geweldloze moet op alle vlakken bevorderd worden, is Eline's overtuiging.

Kijken naar jezelf

"Als mensen praten over 'de ander', of 'je moet dienstweigeren' of 'de politiek moet dit of dat doen', dan denk ik: je kan ook naar jezelf kijken, je eigen racisme aanpakken. Durf te zeggen: ik

Iris Speckmann:
"Ga luisteren in
plaats van vertel-
len hoe het zit."

ben gewelddadig in de manieren hoe ik denk. Mensen willen graag goeie dingen doen, maar hebben niet door hoe seksistisch ze soms zijn, en hoe ze kijken naar jonge vrouwen van mijn leeftijd die ook iets proberen te doen. Er is een groot cultuurverschil."

Ook Iris herkent dit. Bijvoorbeeld, bij het gesprek over acties rond een mogelijke herinvoering van dienstplicht wordt er weinig geluisterd naar de inbreng van jongeren of vrouwen.

Eline vervolgt: "Als *Kerk en Vrede* gaat praten over dienstplicht, dan gaat het over ons, jongeren. Maar waarom zou je niet meer naar jezelf kijken? Je kan het hebben over racisme, slavernijverleden, bevrijdingstheologie – als dat allemaal niet wordt besproken is er voor de groepen waarin ik zit niet de legitimiteit om verhalen over dienstplicht aan te horen. Misschien is het niet zo bedoeld, maar dat is hoe het ervaren wordt."

Heeft dit te maken met je individueel verantwoordelijk voelen?

"Deels", meent Eline. "Maar het gaat ook over denken in termen van internationale solidariteit. Ik werk veel samen met studenten uit andere landen. Ze bevragen mijn witheid. Dat is een heel groot thema. Net zo hard strijden tegen het geweld in Gaza als tegen klimaatschade in Indonesië, die óók een vorm van geweld is." "Door mijn studie ben ik met de neus op de feiten gedrukt", zegt Eline. "In christelijke termen: besef van je zonden, niet per se als mens

individueel, maar structurele sociale zonde. In onze maatschappij zijn zonden gecreëerd waarvan we als maatschappij bevrijd moeten worden. Dat besef heeft me veranderd."

"De basis is dekoloniaal denken", vindt Eline. "Luisteren naar stemmen uit andere plekken."

Keuzes en alternatieven

Tegelijk is ze zelf aan het zoeken: waar steek ik mijn tijd en energie in? In DNV was bijvoorbeeld veel discussie over het meedoen van rechtse groepen – "maar dat gaan we toch gewoon niet doen?" zegt ze. En terwijl er heen en weer geapt wordt over nieuwsbrieven en over dienstweigeringen staan jongeren te demonstreren op een snelweg of bij een wapenbeurs. "Waarom erkennen we dat niet", vraagt ze zich af.

Jongeren die in maart bij de actieconferentie van DNV waren, kwamen volgens Eline met vragen terug. Waarom werd er in een workshop over propaganda gezegd dat sociale media geen belangrijke rol spelen? Begrijp je dan wel hoe het werkt? En waarom zo'n grote nadruk leggen op dat Oekraïne geen wapens mag krijgen? Best ingewikkeld. Hoe zien de alternatieven eruit? Dat mag veel duidelijker worden.

Iris haalt de gesprekken aan die ze voerde met Olga Karach, een vredesactiviste uit Wit-Rusland. Zij vestigt de aandacht op de impact van militarisme op man-vrouwverhoudingen. En ze spreekt over het recht op gewetensbezwaren, juist ook in Oekraïne – geen populair standpunt in veel landen. Al deze zaken horen óók thuis in de vredesbeweging.

Polarisatie en verbinding

Hoe ga je om met andere meningen? Eline zit in een groep die helemaal geïnspireerd is door bevrijdingstheologie. "Tegelijk voelen velen zich even niet zo thuis in de kerk. We zijn een gemeenschap met elkaar. Je verhouden tot de gemeenschap waaruit je voortkomt is wel een last die erbij komt. Eigenlijk wil je het helemaal anders." Vaak wordt gezegd dat je niet moet polariseren. Eline ziet dat anders: "Als je steeds blijft vasthouden aan 'verbinden' dan blijf je exclusief naar mensen die zich wél uitspreken over Palestina – want die voelen zich niet thuis in een kerk waar het daar niet over kan gaan. Inclusief zijn naar iedereen

kán niet. Soms is polariseren ook verbinden. Als je altijd in het midden blijft, blijft de ander aan de buitenkant. Maar je kan je ook verbinden met die ander, met mensen die radicaal worden buitengesloten door de maatschappij, en bij hen gaan staan.” Ze vindt het belangrijk dat de vredesbeweging zich afschermt naar rechts, en niet toelaat dat groepen zich aansluiten die wel anti-oorlog zijn maar die anderen buitensluiten vanuit een extreemrechts wereldbeeld. “Als dat gebeurt zijn wij weg.”

Iris zegt over dit onderwerp: “Mensen denken verschillend, maar de bereidheid en de kunde om dialoog te voeren wordt steeds kleiner. Ik probeer angst voor scheuren niet te groot te laten zijn. Natuurlijk: als kwaad evident is moet je je uitspreken. Daarom zijn gespreksvaardigheden nodig. Dat is niet voor iedereen gemakkelijk. Soms moet je samen vaststellen dat je het niet eens bent – *agree to disagree*. ‘Je bent aan het polariseren’ wordt als beschuldiging gebruikt. Hoe voer je wél het gesprek? Ik richt me op geweldloos communiceren. ‘Dienstbaar luisteren’ noem ik het. Het gaat om dialoog – en daarin ook grenzen aangeven.”

Over dialoog zegt Eline: “Dialoog hoort je ook te veranderen. Het is niet alleen maar praten met elkaar. Je moet voelen: hee, ik transformeer een beetje.”

Hoe verder?

Hoe nu verder? Eline: “*Kerk en Vrede* werkt heel goed voor de groep die zij aanspreekt. In zo veel kerken waar ik kom ligt iets van *Kerk en Vrede*, dus dat gaat best goed.”

Ze schetst twee perspectieven: “Je zou zo door kunnen gaan, en dan komt er misschien een moment dat het ophoudt. Of je gaat een vernieuwingsslag maken, waarbij veel zaken anders aangepakt worden, zoals de stijl van communiceren en publiceren. Kairos-Sabeel heeft een radicale stap genomen, door het bestuur in handen te leggen van een groep jonge mensen. In de vredesbeweging zou je willen samenwerken, om een sterkere stem te krijgen. Helemaal in de christelijke wereld zijn er niet heel veel mensen zoals wij. Maar als jongeren niet de ruimte krijgen om dingen op hun manier te doen, dan hoeft samenwerken niet. Ga

dus niet onmiddellijk vragen: kom bij óns. Op zijn minst moet je elkaar ondersteunen.” Dat is ook de lijn die Iris volgt: ondersteun jongeren om zichzelf te organiseren, op hún voorwaarden. Ze maakt podcasts waarin jongeren praten over hun eigen beweegredenen. Pas op met veel ‘zenden’ van ideeën. En wat je in elk geval niet moet doen is iets vóór jongeren organiseren waar ze niet om hebben gevraagd. “Het idee van een breed platform is goed”, zegt Iris, “maar laat mensen vooral ook lid blijven van hun eigen beweging.” Eline probeert een antwoord te formuleren op de generatiekloof. Er ontstaat iets in de interactie dat besproken moet worden. “Er moet iets opengegooid worden. Nodig eens iemand uit”, is haar oproep. ◀

Eline van der Kaaden: “Waarom zou je niet meer naar jezelf kijken?”

Inclusiviteit en diversiteit

De vredesbeweging moet zichzelf opnieuw uitvinden, in deze tijd met veel politieke tegenwind. Hoe verhoud je je tot nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en jongere, radicale activisten. Een van de thema’s hierbij is de aandacht voor inclusiviteit en diversiteit in het hedendaagse activisme. De Nieuwe Vredesbeweging (DNV), het samenwerkingsverband waarin *Kerk en Vrede* een voortrekkersrol speelt, probeert bruggen te slaan tussen generaties, en de vredesstrijd met andere thema’s te verbinden.

De auteurs namen het initiatief tot een aantal gesprekken over de toekomst van de vredesbeweging met mensen uit verschillende werkvelden (zie ook het artikel over militarisering van onderwijs in *Vredesspiraal 2/2025*, p. 20).

Een oorlog – impressies van een film

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van *Kerk en Vrede* op 26 mei, werd de documentaire *Russians at war* vertoond, van de Russisch-Canadese regisseur Anastasia Trofimova. De film laat Russische soldaten in Oekraïne aan het woord, en toont hun werkzaamheden buiten de frontlinie. Op mij maakte de documentaire grote indruk. De beelden en mensen blijven me bij. Een persoonlijke impressie, in fragmenten.

Ton Rullmann

Een plek ver van het front, in Loehansk Oblast. Het is 2023. Een bataljon rust uit, en wordt aangevuld met verse manschappen: van de 900 man hebben maar 300 overleefd. Een jonge vrouw, een hospik, vertelt waarom ze koos voor het leger: “Daar beleef ik kameraadschap, een gezin hoef ik niet.”

Een jonge vent is vrijwillig zijn vriend gevolgd, die een oproep kreeg. “Ik ga zodat mijn kinderen later niet hoeven te gaan”, zegt iemand. Anderen zijn er vanwege het geld, of om problemen thuis te ontvluchten. Patriottisme, ja dat misschien ook, voor sommigen. “Ja, ik geloof dat ik wel een patriot ben”, zegt er een. Erg overtuigd klinkt hij niet.

Geen ideologie

Was het een goed besluit om Oekraïne binnen te trekken, vraagt de filmmaakster aan een van de mannen. Hij kan het niet beantwoorden – misschien durft hij zich niet uit te spreken, maar ik heb het gevoel dat hij het oprecht niet weet. “Alle mensen zijn hetzelfde, en willen gewoon leven. Alleen zijn er nazi’s en die moet ik bevechten.” Meer uitleg krijgt het niet, en ik heb de stellige indruk dat de jonge man er ook echt niet meer over kán uitleggen.

Eén soldaat spreekt expliciet over wraak willen nemen voor de dood van zijn kameraden. Vurig wordt het nooit. Je hoort geen ideologie, slechts een paar kreten. “Heb ik een keus? Ik kan niet weg. Het is hij of ik.” Velen hebben een contract getekend voor een half jaar of een jaar, en ontdekken dat ze niet terug mogen na afloop. “Geloof niet wat je op TV ziet, zegt iemand. De werkelijkheid is niet zo.”

Desolaat

Gruizige beelden van een bodycam: iemand loopt door een terrein bedekt met lijken. Die is van ons, en die, en hij ligt hier al een hele tijd. De gruwelijke realiteit van oorlog, in deze film eerder bedrukkend dan aanleiding tot haat. Voortdurend zie je de soldaten rondrijden in een desolaat landschap – kuilen, ruïnes, stof, vuil. Dicht bij het front: kapotte bomen. Je ziet bijna geen andere mensen. Bivakkeren in een oud huis, ter beschikking gesteld door een oude vrouw. Een onvoorstelbare zooi overal. Geen fatsoenlijk bed. Modderlaarzen – en een kat. De kok roert een macaronibrei in een grote ketel, en roept dat het ontbijt klaar is. Lunch, corrigeert een van de soldaten. “Ontbijt, lunch, diner, ik weet niet meer wat ik aan het klaarmaken ben”, reageert de kok.

De dood is dichtbij. Een granaat ontploft omdat iemand hem laat vallen – we zien het door een bodycam gebeuren – waarna een scherf de lip van een collega doorboort. Een kogel verbrijzelt de ruit van een vrachtwagen; de soldaat lacht om het geluk dat hij had. Een raketbatterij wordt aangevallen, waarna die met donderend geweld alle 16 raketten afschiet. De niet te beschrijven vuurkracht heeft iets fascinerends. Vreemd om te merken hoe dat appelleert aan een primitief gevoel. En dan hoor je een soldaat zeggen: “Wat doe je idioot. Er was geen opdracht om te vuren!”

Tussen leven en dood

Hoe meer ze richting de frontlinie verplaatst worden, hoe tastbaarder de spanning. Die bereikt een kookpunt op de dag voor ze de aanval ingestuurd worden bij Bachmoet. Je ziet de angst. Ze weten dat ze richting het Oekraïense kruisvuur gestuurd worden, ook de nauwelijks getrainde jongens die net aangekomen zijn. Eén soldaat draait bijna door op de avond voor de aanval. Je ziet ze gaan. Het doel is onduidelijk. En de twee tanks worden vernietigd. Weer worden de doden opgehaald. Zinloze actie.

Een man toont een gruwelijk filmpje over een soldaat in een loopgraaf, gefilmd vanuit een drone recht boven hem. Je ziet de soldaat smeken naar

de dronecamera. De drone gooit een granaat. Drukt de man die dit filmpje toont aan de documentairemaakster haat uit? Of is het veel meer: zo is het nu, en het gaat gewoon door. Thuis zegt een van de soldaten: "Ik weet dat ik terugga, het is een vreemde aantrekkingskracht." De film eindigt op een begraafplaats. Tientallen met vlaggen versierde graven zijn zichtbaar. Een hartverscheurend huilende vader bij het graf van zijn zoon die zo van lekker eten hield. Waarom al die doden hier?

Mensen in oorlog

Je kan je van alles afvragen over de film. Waarom mocht Trofimova blijven? Wat zien we allemaal níet? Heeft ze de militante reacties weggelaten? Het verloop van de militaire acties is onduidelijk. Maar doet dit er wezenlijk toe? Ik zie mensen. Mensen midden in een unieke ervaring, die nauwelijks te delen valt, en waar je op een rare manier naar terug kan verlangen. Wat ze vertellen heeft weinig te maken met heldendom. En het lijkt al helemaal niet op wat ons op TV in series als *Kamp Koningsbrugge* en *Strijders* wordt voorgeschoteld. Over propaganda gesproken...

Het leven gaat gewoon verder: iemand is jarig, er wordt gedanst en gedronken, een man en een vrouw worden verliefd, en zij wordt zwanger. Ze doen wat soldaten blijkbaar doen: rondhangen, zich afvragen waar ze mee bezig zijn, en intussen met een handboormachine dronegranaten in elkaar knutselen terwijl de bitjes steeds breken. De oorlog lijkt vooral iets wat hen overkomt. Wij schieten, en zij schieten, en daar kan niemand wat aan veranderen. Zonder passie gaan ze door. Slecht geïnformeerd, waarschijnlijk, en te gemakkelijk verleid. Maar voor wie geldt dat niet?

Elke heroïek ontbreekt

Ik kan de mensen in de film niet als boosaardig zien. Eerder wekken de beelden een gevoel van sympathie op: hoe gaat het verder met ze? Misschien is dat wat tegenstanders van de documentaire kwaad maakt: het beeld dat je tegen onmenselijke vechten gaat aan gruzelementen. Daarmee wordt een belangrijke rechtvaardiging van de oorlog weggenomen. Blijkbaar ervaren sommigen dit als een perfide poging om het moreel aan Oekraïense kant te ondermijnen. Vreemd, omdat elke vorm van heroïek in de film ontbreekt. Geen trompetgeschal over de heilige Russische zaak, en geen Rus wordt door deze beelden aangemoedigd in het leger te gaan dienen.

Naast het portret van de mensen blijft het gevoel van zinloosheid hangen. Op het niveau van de vierkante kilometer waar het gebeuren zich afspeelt is er geen zin te bespeuren. En het hogere doel dan, vechten voor je land? Is dat het waard levens dooreen te schudden, en mensen, dorpen, landschappen en samenlevingen kapot te laten gaan? Impliciet geeft een van de soldaten in de film het antwoord: "Laat ieder gewoon naar huis gaan, aan beide kanten." ◀

Russians at War

De documentaire *Russians at War* wil geen partij kiezen, maar toont de rauwe realiteit van oorlog. Volgens maakster Anastasia Trofimova is de film "niet pro-Rusland of pro-Oekraïne, maar anti-oorlog". Toch leidde kritiek tot afgelastingen. Sinds kort is de film te zien via www.russiansatwar.com. Een uitgebreidere bespreking staat op www.zonderwapens.page/film.

Het beeld dat je tegen onmenselijke vechten, gaat in de film *Russians at War* aan gruzelementen.

NAVO-Tegentop: onverschrokken voor vrede

Op 24 en 25 juni vond in Den Haag een NAVO-top plaats die vooral draaide om één punt: de eis van president Trump dat NAVO-landen voortaan vijf procent van hun bbp aan defensie besteden. Onder druk van de VS en met steun van secretaris-generaal Mark Rutte werd dit omstreden besluit doorgedrukt. Tegelijkertijd klonk een ander geluid in de stad. Vanuit allerlei hoeken kwamen vredesactivisten in actie, met protesten, bijeenkomsten en symbolische rituelen. *Kerk en Vrede* en *De Nieuwe Vredesbeweging* speelden hierin een opvallende rol. Een overzicht.

Mark Akkerman

De aanloop naar de top kenmerkte zich door spanningen tussen de VS en de andere NAVO-lidstaten, met name rond de eis dat die zich committeren aan het ophogen van hun militaire uitgaven naar vijf procent van hun bruto binnenlands product, in plaats van de twee procent die eerder afgesproken was. Secretaris-generaal Mark Rutte was er maar wat druk mee om als kritiekloos verlengstuk van de Amerikaanse president Trump de hele NAVO, inclusief het enigszins dwarsliggende Spanje, tot zo'n besluit te bewegen. Dat kwam er, en omdat Trump niet van vergaderen houdt, werd de top verder ingekort en tot dit punt beperkt. Tijdens en rond de top vonden diverse protesten en alternatieve bijeenkomsten, vanuit verschil-

De Tegentop in Den Haag werd druk bezocht.

lende hoeken, plaats. *Kerk en Vrede*, en *De Nieuwe Vredesbeweging* waar de organisatie prominent deel van uitmaakt, waren bij veel hiervan betrokken. Een overzicht van de belangrijkste evenementen.

Tegentop

De zaterdag voor de NAVO-top organiseerde de Tegentopcoalitie, een samenwerking van *De Nieuwe Vredesbeweging* met onder meer Rood, de Revolutionair Socialistische Partij, BIJ1 en Stichting Via, een drukbezochte internationale Tegentop in Den Haag. Na een start met inspirerende keynote speeches van Peter Mertens (PVDA België) en Varsha Gandikota-Nellutla (Progressive International) volgde een gevarieerd programma met workshops over vele met de NAVO samenhangende thema's, met Nederlandse en internationale sprekers. Beoogd hoofdspreker Jeremy Corbyn was helaas op het laatste moment verhinderd, maar stuurde een krachtige videoboodschap. Namens *Kerk en Vrede* nam Henk Baars plaats in het afsluitende plenaire panel over 'Alternatieven voor de NAVO'. Hij bracht daarbij vooral het werk van de Werkgroep Inclusieve Veiligheid onder de aandacht, met het boek *Veiligheid opnieuw doordenken*, dat een scenario voor een alternatief inclusief veiligheidsbeleid schetst.

Ruim 5000 mensen liepen mee in de demonstratie.

Foto's demonstratie: Jan Kees Helms

Tegen alle idioterie

Een kerkdienst met het thema 'Onverschrokken voor vrede' luidde de zondag in, met Henk Baars en *Kerk en Vrede*-kantoorvrijwilliger Piet Vliegenthart als voorgangers in een afgeladen Houtrustkerk in Den Haag. Piet besteedde aandacht aan de film *Russians at war*, die op de ALV vertoond werd, en de vraag waarom die documentaire over Russische soldaten aan het front in Oekraïne zo controversieel is, terwijl die overduidelijk de verschrikkingen van oorlog toont. Omdat de tegenstander per definitie gedehumaniseerd dient te worden?

Uit de overdenking van Henk: "Een kracht zijn die vrede sticht, barmhartigheid betoont en voor rechtvaardigheid strijdt. Het merkwaardige is dat we dat heus kunnen. (...) Je bent niet machteloos zelfs niet als je vrijheid wordt ingeperkt. Want macht hebben is iets heel anders dan invloed opbouwen en uitoefenen. Het is in verzet komen tegen alle idioterie. (...) Christenen behoren niet tot een blok, ook geen NATO-blok."

Foto links: Kerkdienst met Piet Vliegenthart en Henk Baars

Foto rechts: Symbolische uitdrijving geest van militarisme.

Kleurige tocht

Henk kon bijna direct door naar het podium van de grote demonstratie tegen de NAVO-top, het 'Protest voor vrede en rechtvaardigheid' door Den Haag, waar hij namens De Nieuwe Vredesbeweging zijn speech met nagenoeg dezelfde woorden afsloot. Andere sprekers kwamen vooral uit de hoek van socialistische partijen. Er namen daarna zo'n 5000 mensen deel aan een kleurrijke, zij het voornamelijk door rode vlaggen gekleurde, tocht door Den Haag. Terugkerende boodschappen tijdens de toespraken en leuzen: stop oorlogsvoorbereiding, stop militarisering, kies voor vrede, verzet tegen westers imperialisme en tegen de enorme verhogingen van militaire uitgaven ten koste van zorg, sociale zekerheid en pensioenen.

Let's exorcise

Tijdens de top zelf, op 25 juni, kwamen mensen van de Franciscaanse Vredeswacht, *Kerk en Vrede*,

het Christelijk Collectief en de Catholic Worker Amsterdam samen om een symbolische exorcisme-actie bij het ministerie van Defensie in Den Haag te houden. Met emmertjes, twijgjes en water werd gepoogd de NAVO-krachten uit het gebouw te verdrijven. Elke besprenkeling ging vergezeld van het uitspreken van de woorden 'Geest van militarisme, ik gebied je', waarop alle andere deelnemers antwoordden: 'Ga weg en keer niet meer terug'. Een poging om in processie door te lopen naar de Wereldvredevlam nabij het Vredespaleis en het Internationaal Gerechtshof werd door politie verhinderd en resulteerde in een aantal uren in de cel. Deelnemers die als losse wandelaar naar de vlam gingen konden daar wel hergroeperen en afsluiten met een gebed om vrede.

En verder...

- organiseerden PAX en de SP gelijktijdig met de Tegentop hun eigen Internationale Top voor Vrede, waar vooral bevriende linkse partijen uit andere Europese landen aan het woord kwamen;
- organiseerde ook Resist NATO, een internationaal netwerk uit maoïstische hoek, een eigen tegentop op die dag;
- was er een autonoom NeeTO actiekamp in Rotterdam (20-26 juni), van waaruit mensen ook aansloten bij protesten van Tegengas tegen doorvoer van wapens van en naar Israël via de Rotterdamse haven;

- hield het COC op 24 juni een demonstratie 'Lawaai voor de liefde', als protest tegen de haatzaaij van Trump, de Hongaarse premier Orban en anderen tegen de regenbooggemeenschap;
- probeerde XR op 25 juni de A12 te blokkeren, zoals het al talloze malen gedaan heeft, met deze keer als hoofdeis: 'Stop de genocide die Israël op de Palestijnen pleegt.' Er volgden zo'n 200, vooral, kortdurende aanhoudingen.
- meende het uiterst dubieuze initiatief 'Volkeren voor Vrede' op 24 en 25 juni ook een manifestatie te moeten organiseren, waarbij diverse sprekers uit extreemrechtse hoek het podium beklommen. ◀

Opvoeden is voorleven

Janusz Korczak streed zijn leven lang voor de rechten en waardigheid van kinderen. Zijn visie op geweldloos opvoeden is actueler dan ooit. Een pleidooi voor respect, barmhartigheid en hoop.

Arie de Bruin

voorzitter Janusz
Korczak Stichting

Elke dag vroegen we ons af wanneer de tijd zou komen, wanneer het eindelijk zou gebeuren - wanneer trekken we – achtervolgd door pijnlijke gedachten – een grens onder deze duivelse komedie? Het is hoog tijd – wanneer gaat het eindelijk gebeuren? Er is zoveel leven vernietigd, zoveel harten zijn gestorven. De tranen van vrouwen, gebeden van moeders en de honger van kinderen die om genade hebben geschreeuwd. Huizen en gebouwen stonden in brand, mensen en dakloze zielen zwierven rond op de kruiswegen. Wanneer zal er een einde komen aan deze boosaardigheid en dit eindeloze geduld met die waanzin? Wanneer zal de barmhartige hand van de vrede de macht overnemen uit de bloedige handen van brandstichters en gifmengers? Wanneer?

Die wanhopige woorden schreef Janusz Korczak, de Joods-Poolse kinderarts en pedagoog, na zijn derde ervaring als militair arts in de oorlog. Twintig jaar later zat hij zelf gevangen in het getto van Warschau. Op 6 augustus 1942 werd hij met tweehonderd kinderen uit zijn weeshuis op transport gezet naar vernietigingskamp Treblinka, waar ze allen werden vermoord.

Zingen van hoop

Gedurende zijn leven heeft hij zich op bijzondere wijze ingezet voor de rechten van kinderen, omdat hij een rotsvast geloof had in de mogelijkheden van kinderen. Bij bovengenoemde tekst gaat hij als volgt verder: 'In deze hopeloze kwelling vol schaamte klinkt volkomen onverwacht plotseling

– het overmoedige, barstende, vreugdevolle, gelukkige lachen van kinderen, zingend over de toekomst, oproepend tot de lente en de aankondiging van een morgen.'

Hij droomde van een wereld van vrede en dat wilde hij de kinderen voorleven. 'We geven je het verlangen naar een beter leven dat er nu nog niet is, maar wél eens zal bestaan, een leven in waarheid en gerechtigheid', schreef hij in de afscheidsbrief die ieder kind meekreeg als die het weeshuis moest verlaten.

Volwaardige mensen

Hij leefde hen dit voor door kinderen met respect te behandelen, rechten te geven, zelfvertrouwen en waardigheid. In zijn weeshuis ontstond een democratische gemeenschap waarin ieders stem van waarde werd geacht, waar een kinderparlement was en zelfs een kinderrechtbank waar zowel kinderen als volwassenen hun recht konden halen. Het was zijn vaste overtuiging dat kinderen volwaardige mensen zijn en dat volwassenen veel van hen kunnen leren.

Verdere verdieping

Websites en artikel

- www.korczak.nl/stichting
- www.vanbinnenuit.nl/korczakken
- joopberding.com/wp-content/uploads/2021/01/joop-berding-interview-in-kiind-oktober-2020.pdf

Boeken

- Korczak, J., *Het recht van het kind op respect*, 2007.
- Korczak, J., *Hoe houd je van een kind?*, 1985.
- Korczak, J., *Der Frühling und das Kind, in Gesämtliche Werke*, 1997.
- Korczak, J., *De Republiek der Kinderen*, 2012.
- De Bruin, A. (red.), *Elk kind wil serieus genomen worden*, 2024.
- De Bruin, A., *Vergeet het kind niet*, 2019.
- De Bruin, A. & E. de Bruin, *Wie moet er passen?*, 2022.

Voor kinderen

- Vandewijer, I., *Mijn Stilte*, 2009. Een aangrijpend boek over Korczak en zijn kinderen in het getto.

Koloniaal geweld en kerkelijke keuzes

Nederlandse koloniale macht bracht rijkdom én gruwel. Van genocide op de Banda-eilanden tot slavernij in de West: winst en geweld gingen hand in hand. Kerk en missie speelden daarbij wisselende rollen, soms aan de kant van de onderdrukten, soms van de machthebbers. Dit artikel ontfaelt die complexe erfenis.

Yosé Höhne-Sparborth
theologe
en lid van de
Theologische
Werkgroep

Nederland behoort tot de landen die het stevigst koloniseerden en slavenhouderij bedreven. Het leverde 'ons' de Gouden Eeuw op met al haar kunst. Engeland en Holland vochten vier oorlogen uit, daarna moest Holland in 1713 de wereldhegemonie (!) afstaan aan Engeland.

In *De vloek van de nootmuskaat* zet Amitav Ghosh uiteen, hoe J.P. Coen genocide bedreef op de Banda-eilanden, onderdeel van de Molukken, en vervolgens in Oost-Afrika en India mensen kocht om de specerijen te verbouwen (nootmuskaat, kruidnagel, foelie). De overige Molukken werden gedwongen tot diezelfde productie. Daarmee werd zulk goud geld verdiend, dat met die winsten alle kosten voor de slavenhouderij in de West werden gedekt: vervoer, aanleg, plantages, loon voor de zetbazen.

Kerk en slavernij

Er is in deze geschiedenis een stevig verschil tussen de Nederduits Hervormde Kerk en de Rooms-Katholieke Kerk. Katholieken leefden, zeg maar, de genade van het gedoogd zijn; zij participeerden dus niet in die geschiedenis. Daarmee ontstond er een apart verhaal voor de Benedenwindse eilanden. In Suriname mochten de slaafgemaakten zelfs niet in de buurt van een kerk komen. De Nederduits Hervormde Kerk was er enkel voor de slavenhouders. Op de eilanden was ze niet aanwezig: de zeer weinige plantages leverden te weinig kerkleden op om er een dominee te plaatsen. Dat gaf tevens ruimte.

Vanuit Rome vroeg het Vaticaan aan de Jezuïeten van Venezuela om pastorale zorg voor de slaafgemaakten op zich te nemen. Die slaafgemaakten kwamen voornamelijk van de Westkust van Afrika, waar een mengvorm van oud-Spaans en oud-Portugees werd gesproken. Die slaafgemaak-

ten bleken ook al christen, zij het in Afrikaanse varianten. De Jezuïeten besloten in de taal van de slaafgemaakten te gaan werken. Nadat 1853 in Nederland 'de Kromstaf hersteld was', dus de R.K. Kerk zich weer formeel als kerkgenootschap mocht opbouwen, namen vanaf 1873 Nederlandse Dominicanen de zorg voor de Benedenwindse eilanden over. Zij namen ook de taalpraktijk van de Jezuïeten over. Tot op heden is alle r.k. liturgie in het Papiaments.

Amerika veroverd

Om nog even terug te komen op de kolonisering van de twee Amerika's: Holland liep voorop, was overal bijna als eerste. Zo heette New York aanvankelijk Nieuw Amsterdam. In *De vloek van de nootmuskaat* vertelt Amitav Ghosh met citaten uit brieven van Engelse legerleiders, hoe daarna de Engelsen willens en wetens de inlandse bevolking decimeerden door de verspreiding van de pokken. En de vijftientig miljoen bizons werden afgeschlacht, omdat zij het basisvoedsel van die bevolking waren. In Zuid-Amerika waren het Portugal en Spanje die het continent veroverden. Veel moord, veel verdringing, maar geen genocide.

Strijd en gewin

Overigens streed Holland niet enkel met de Engelsen om koloniaal gewin. Onze Tachtigjarige Oorlog werd ongeveer de eerste dertig jaar gevoerd om de Spanjaarden weg te krijgen uit ons land, maar vanaf ongeveer 1600 was het een competitiestrijd om het koloniale gewin. Ook om de Molukken werd gevochten tegen andere landen: Japan, China, India, Spanje, Portugal, Engeland. Holland won die oorlog, omdat de Hollanders veel wendbaardere schepen hadden. Dat is bij een zee-oorlog een enorm voordeel. Holland dankte die betere schepen aan zijn lange ervaringen met de strijd tegen het water.

Eigen ervaringen in dit katholieke Latijns-Amerikaanse continent leerden mij enkele zaken. De relatie tussen bevolking en priesters is over het algemeen zeer goed. Vanuit de Bevrijdingstheologie weten we, dat de kerk doorgaans zeer aan de kant van de arm gemaakte bevolking, de uitgebuite bevolking stond en staat. Er is overal sprake van

een kleine elitaire bovenklasse, en die is overwegend Europees. Missionaire organisaties kozen/ kiezen over het algemeen de kant van het volk.

Verhaal van uitbuiting

Colombia is een eigen verhaal. In dit land vielen zelfs binnen missionaire congregaties de groepen uiteen. Zo waren er Dominicanen die duidelijk de kant van de rijke families kozen, en Dominicanen die in de krottenwijken opereerden.

Colombia laat in extremo zien, wat we in Latijns-Amerika zien: rijke klasse overwegend Europees, dan veel bevolking mesties (gemend), de Afro-bevolking als onderklasse, en oorspronkelijke bewoners in eigen gebieden, minder toegankelijk, eigen economie voerend met weinig contact tot de samenleving.

In 1853 werd in Holland de slavenhouderij bij wet afgeschaft, maar pas in 1863 feitelijk afgeschaft. Dat wil zeggen: in Suriname en op de eilanden. Voor Suriname werden toen Koelies vanuit Java naar Suriname gehaald, en die leefden een verhaal van uitbuiting. Ook in Indonesië ging de slavenhouderij gewoon voort, onder andere termen.

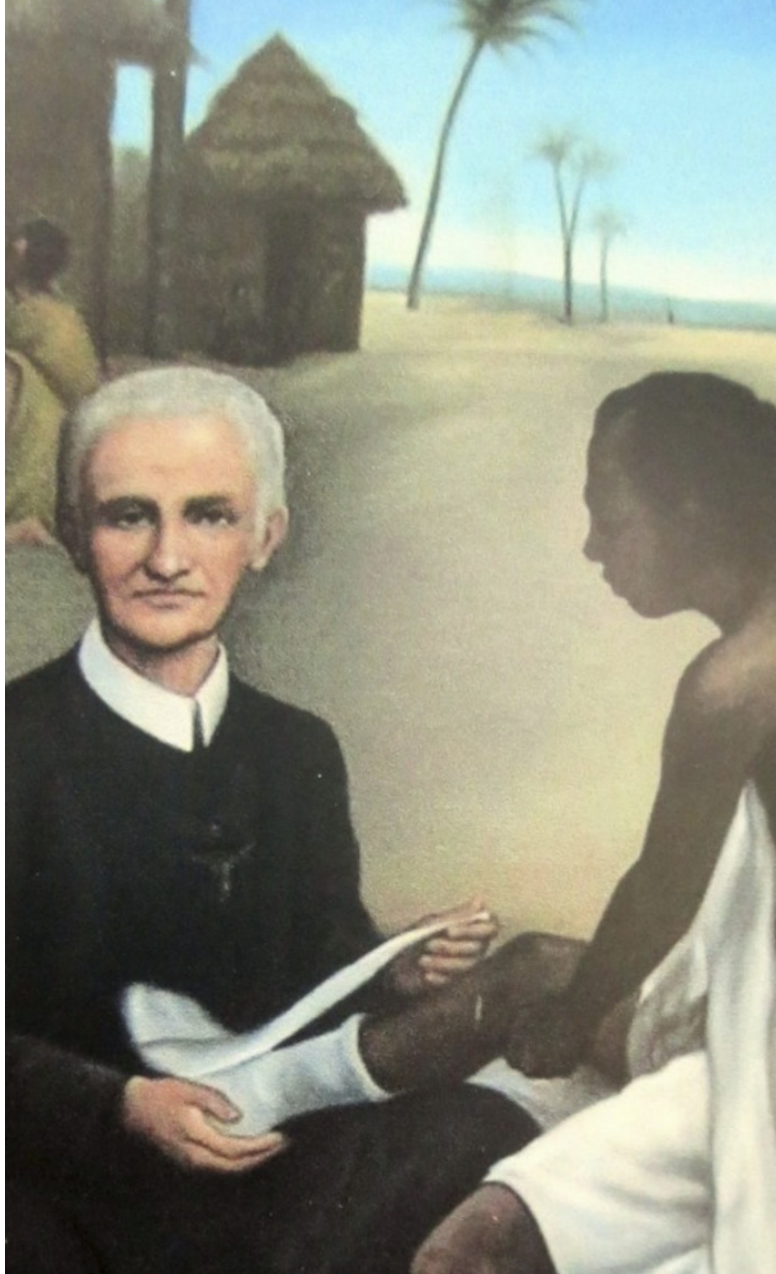
Voor volk of vaderland

Recent uitgegeven werd het boek van Koos-Jan de Jager *Oorlog zonder genade* (Uitgeverij Boom). Het is een onderzoeksboek naar de houding van de geestelijk begeleiders van de Nederlandse soldaten die van 1945-1949 vochten in Indonesië tegen de opstandige bevolking onder leiding van Soekarno en Hatta. In dit boek worden een aantal zaken zeer helder. Zo bleek in Indonesië, evenals in andere 'missiegebieden', dat missionarissen zowel van katholieke als protestante huize door hun arbeid geheel toegewijd waren aan de inlandse bevolking, en aan hun zijde de moeilijkheden mee leefden.

Tegelijk werden de Nederlandse soldaten begeleid door militaire priesters en predikanten, die functioneerden binnen de Nederlandse krijgsmacht en geheel opgingen in die militaire denkwereld. Ze liepen ook in uniform. Het kon dus gebeuren dat missionarissen van de diverse kerken geheel aan de kant van het volk (het 'opstandige' volk) stonden, terwijl de r.k. aalmoezeniers en de legerpredikanten geheel op de toer waren van 'strijden voor God en vaderland tegen die boosaardige opstandelingen'. En dan zo fel mogelijk en gewelddadig mogelijk afrekenen met die lui! Het motto van de veldprediking was: 'Zonder genade, strijden voor God en Vaderland.'

Priesters versus legeraalmoezeniers

Er was 1945-1949 dus feitelijk een grote clash tussen de katholieke priesters die als missionarissen

werkten, en degenen die de soldaten begeleidden. Idem dito aan de zijde van de Nederduits Hervormde Kerk. Wie leefde met en voor de bevolking als missionaris, stond radicaal tegenover de legerpredikanten.

Sinds 2017 bestaat 'De Nieuwe Beurskoers', een oecumenisch initiatief van verschillende kerken in Nederland, om enerzijds onderzoek te doen naar moderne vormen van slavernij, en anderzijds met name multinationals te leren om dit kunnen detecteren in hun filialen, en hoe het is te voorkomen. Directeur Kees Gootjes geeft aan dat in deze hele geschiedenis "de missionarissen als kanaries in de kolenmijnen functioneerden".

Terug daarom naar de missionarissen. In Zuid-Amerika werd de inheemse bevolking teruggedrongen naar de minst toegankelijke gebieden, en werden veel mensen vermoord. Hier was echter geen sprake van genocidaal uitroeien, behalve bij enkele veroveringen in het diepe zuiden, rond 1900 ongeveer. Pas sinds ongeveer twintig jaar verschijnen in Nederland goede onderzoeksboeken. ◀

Wie leefde met en voor de bevolking als missionaris, stond radicaal tegenover de legerpredikanten.

Een schande voor de mensheid

Het gebeurt niet vaak dat een koning uit zijn slof schiet. Maar, net als bij zovelen van ons, kon Filip het vermoorden van onschuldige burgers niet meer aanzien. Sprak hij namens de Belgische regering toen hij zich zo ferm uitsprak tegen de oorlog in Gaza? Volgens het protocol is dat zo, maar het zou mij niet verbazen als hij zich nergens ene moer van heeft aangetrokken.

En nu zit Willem-A. in paleis Noordeinde te dubben. Na zeventig jaar excuses aanbieden voor de barbaarse onderdrukking van een vrijheidslievend eilandenrijk aan de andere kant van de wereld, daar konden we ons geen buil meer aan vallen. De slavernij is iets langer geleden en we vroegen ons af: 'Doet ie 't wel of doet ie 't niet'? Maar Willem-A. weet dat ook koningen moeten buigen voor de winden van verandering. Dus verwelkomde hij in zijn Haags B&B met een glimlach de man die vluchtelingen hun huis uit jaagt en ziekenfonds patiënten hun Medicaid afneemt.

Koning Filip noemde de oorlog in Gaza 'een schande voor de mensheid'.

Je vraagt je af hoeveel overredingskracht de NAVO-baas daarvoor nodig had.

Verantwoordelijk voor elkaar

Als ik Willem-A. was, zou het optreden van Filip mij wel aan het denken gezet hebben: 'Pay back time!' Je hebt als koning een vakantieoptrekje, maar de regering zegt: 'thuisblijven'. Je leest braaf briefjes met excuses voor die niets meer kosten en sjouwt op Koningsdag met je hele *mishpoche* door Doetinchem.

In 1951 sprak zijn oma, Juliana, in Amerika het congres toe. Haar eerste TV-optreden en gelijk spraakmakend: ze pleitte voor wereldvrede en ontwapening. Echtgenoot Bernard had de smoor in, want aan oorlogstuig werd goed verdiend. De minister van Buitenlandse Zaken, Dirk Stikker, trachtte tevergeefs haar de toespraak te laten herschrijven. Ze hield voet bij stuk en sprak over de eenheid van de mensheid. "Wij zijn verantwoordelijk voor elkaar", zei ze.

Koninklijk ongehoorzaam

Filip sprak zeker in haar geest toen hij Israël's optreden 'een schande voor de mensheid' noemde. Hoog tijd dat Willem-A. koninklijk ongehoorzaam wordt en zich bij Filip aansluit. Net als zijn oma met een eigen tekst, tot chagrijn van Caspar Veldkamp, Schoof en Brekelmans. Verder dan een vragen om een 'onderzoek' komt ons extraparlamentaire gezelschap niet. Onderzoek? Thuis houden ze ons uit de slaap, de getuigenissen van artsen en hulpverleners, de beelden van op elkaar gepakte mensen die eten komen halen en beschoten worden. 'Want het Israëlische leger voelde zich door hen bedreigd'.

Schiet uit je slof

Schiet uit je slof, Willem-Alexander! Zeven oktober 2023 was een gitzwarte dag in de geschiedenis: voor Joden binnen en buiten Israël. Dat moet gezegd blijven worden, want hiermee heeft Hamas alle krediet verspeeld. Sindsdien echter leven de burgers van Gaza in een hel van verwoesting. Door een woest en ledig landschap trekken muilezels, beladen met het weinige dat gered kan worden. Vaders en moeders verstommen bij niet te peilen leed. En dan is de reactie van het Forum der Joodse organisaties in België dat ze 'diep ontgoocheld zijn' door de toespraak van de koning. Netanyahu kan weer tevreden zijn. Asjeblijft Willem-Alexander, zeg het oma na: 'We zijn verantwoordelijk voor elkaar'. Ook voor wie in Gaza krepere.

Rob van Essen

Vredesdenken raakt vervreemd

Niets doen is geen optie – dat is het thema van de Vredesweek 2025, die van 20 tot en met 28 september plaatsvindt. Het roept burgers en gemeenschappen op zich actief uit te spreken tegen oorlog en geweld. Willem Schinkel ziet juist een tegengestelde beweging waarin de publieke ruimte steeds meer vervreemd raakt van een taal van vrede. In een opiniestuk in *NRC* schreef hij waarom Europa volgens hem in een spirituele crisis verkeert.

Willem Schinkel
hoogleraar
sociale theorie
aan de Erasmus
Universiteit
Rotterdam

Vervreemding. Dat was het overheersende gevoel dat ik had toen het land eind juni volledig in de ban was van de NAVO-top in Den Haag. Het liveverslag ervan deed denken aan een lifestylemagazine. In een soort combinatie van uitzendingen van de Olympische Spelen en het Eurovisie Songfestival werd enthousiast gesproken over de vliegtuigen waarmee de staats- hoofden aankwamen. De eventplanner van dienst (de 'operationeel directeur Taskforce NAVO-top') had er ondanks alle vlieguren echt voor gezorgd dat de top, waarop massale bewapening centraal stond, "zo duurzaam mogelijk georganiseerd" was. Er kwamen details over het interieurontwerp van de top, over hoe hoogpolig het tapijt moest zijn, en over de complexiteit van een gelijke lichtintensiteit op iedere tafel.

Het verlangen om Trump te zien was quasireligieus. Bij NAVO-chef Mark Rutte, maar ook bij de NOS-verslaggever die bij de aankomst van de Amerikaanse auto's teleurgesteld constateerde: „Je ziet, de deuren gaan nu dicht, zodat we inderdaad, hélaas, níet Donald Trump zien aankomen. We hebben alleen *The Beast* (Trump's auto) gezien, maar niet de Amerikaanse president die uitstapt.”

Het echte beest bleef onzichtbaar, als een heilig object van culturele hegemonie, maar toen het zijn bek opendeed begon het vijf procent van onze economie te eisen, grotendeels als subsidie voor zijn wapenindustrie.

Lobby voor wapens

Er werd dus ook alvast schaamteloos vergaderd – een eufemisme voor lobbyd – tussen ministers

van Defensie en de wapenindustrie. Steden als Den Haag en Rotterdam waren vergeven van de politie, en dat voelde als de omgekeerde wereld, want nu moesten degenen die voor onze vrijheid en veiligheid zorgen zozeer beveiligd worden dat de democratie ingeperkt werd. Demonstreren was verboden op de plek waar het ertoe zou doen, en grote delen van Den Haag waren voor bewoners afgesloten.

In een lichtkrant onder de beelden van de live-uitzending kwam staatsmannelijke retoriek voorbij. Rutte: "Als we oorlog willen voorkomen, moeten we meer gaan uitgeven." Schoof: "Nog nooit heeft de NAVO voor zo'n grote uitdaging gestaan." Het was, met Kafka, alsof we zeeziek op het vasteland waren.

Existentiële oorlog

Misschien is het inmiddels mogelijk met enige afstand naar dit festival te kijken. Mijn vervreemding lijkt me een symptoom van een bredere vredesvervreemding. Dat wil zeggen: we missen een publieke taal van de vrede. Het lijkt onmogelijk om buiten de kaders van militair conflict en bewapening te denken. Dat past bij het idee, verwoord door verschillende westerse regeringsleiders, dat de oorlog in Oekraïne "existentieel", is. Existentieel "voor de hele beschaafde wereld", zei Rutte al in 2022. Dergelijke uitlatingen staan niet langer twijfel toe: een existentiële oorlog is niet te vermijden.

Dit begrip van de oorlog als 'existentieel' en de ermee gepaard gaande vredesvervreemding duidt op een diepe spirituele crisis: het leven wordt ondergeschikt gemaakt aan een wereld van natiestaten die in een existentiële wapenwedloop verwickeld zijn. Denken in termen van vrede en de-escalatie wordt nauwelijks nog serieus genomen in de publieke sfeer, laat staan een pacifisme dat zich even existentieel tégen bewapening keert door van niemand te vragen te sterven voor een land.

En dus worden overal de geesten klaargemaakt voor een permanente mobilisatie. Een jonge techneut met een defensiestartup zegt dat pacifisme een "privilege" is. De fractievoorzitter van Volt zegt dat de Europese kernwapens echt wel veel voor-

stellen “als je die allemaal zou afwerpen”. De Britse premier kondigt af dat het Verenigd Koninkrijk klaar moet zijn voor een oorlog. De Duitse bondskanselier wil het grootste leger in Europa hebben, en terwijl de AfD de tweede partij in Duitsland is vraagt niemand in Europa welke geschiedenis zich hier herhaalt.

Voor zover er kritiek is, gaat die over de ‘haalbaarheid’ ervan: kan defensie wel zo snel opschalen? Ondertussen worden Nederlandse burgers zoet gehouden met retoriek over ‘noodpakketten’ die dezelfde ideologische functie heeft als de absurde *duck and cover*-oefeningen in de Verenigde Staten tijdens de (eerste) Koude Oorlog. Maar wie vraagtekens zet bij de enorme verhoging van de defensie-uitgaven, die de komende jaren naar vijf procent van het bbp moeten groeien, wordt gezien als een Poetin-apologeet.

Kritiek op westerse oorlogstaal wordt gezien als naïef, maar er is een blind vertrouwen op een industrie die geld verdient met het uiteenrijten van lichamen.

In slaap gesust

Het is allemaal normaal geworden. We zijn eraan gewend geraakt, en misschien wel in slaap gesust. Als een geopolitieke wind die alle grashalmen één kant op doet waaien, zo lijkt vrijwel iedereen overtuigd van de heilzame werking van bewapening. De kracht van die wind is niet die van de rationele oordeelsvorming, de twijfel en de kritische distantie, maar die van het pathos van Grote Geopolitieke Noodzakelijkheden.

Maar zoals de Amerikaanse denker W.E.B. Du Bois zei: de oorzaak van oorlog is voorbereiding van oorlog. De geschiedenis leert dat onbetwifelbare bewapening doorgaans tot oorlog leidt. Wat te doen?

Als we willen dat vrede en de-escalatie een optie zijn en het geloof in bewapening doorbroken wordt, moeten we werken aan twijfel. Dat is enigszins gebeurd ten aanzien van Israël; er gaan nu stemmen op Israëlische misdaden niet langer te voorzien van wapens. Maar in de veel gevaarlijkere escalatie met Rusland is nog nauwelijks ruimte voor twijfel en zelfkritiek.

Twijfel begint bij het verlaten van de kleingeestige gedachte dat alleen de tegenstander aan propaganda doet. Dat wijzen op de rol van uitbreiding van de NAVO, of op het überhaupt blijven bestaan ervan na het ontbinden van het Warschaupact, Kremlinpropaganda is. Wie Rutte of Schoof hoort praten zou bijna denken dat de NAVO, Europa en de Verenigde Staten, als machtigste militaire spelers, eigenlijk geen onderdeel van de geopolitiek zijn en zelf nooit geweld initiëren. Maar, zoals een peiling in opdracht van de *Wall Street Journal* liet

zien, zag in 2022 zelfs 55 procent van de ondervraagde Oekraïners (en daarbij hoorden niet eens de relatief pro-Russische inwoners van de Donbas) de NAVO als medeschuldig aan de oorlog.

Gemiste kansen

De twijfel die nodig is, bevraagt het dominante westerse verhaal over de geschiedenis. Waarom, bijvoorbeeld, kon na 1991 niet een Europese veiligheidsarchitectuur gebouwd worden waar Rusland, als grootste land in Europa, een plek in had? Gorbatsjov stelde een pan-continentele veiligheidssamenwerking voor, en Jeltsin speculeerde over een Russisch NAVO-lidmaatschap. Het was mogelijk om na de Koude Oorlog met Rusland te doen wat in 1818 met Frankrijk gebeurde en in 1945 met Duitsland: inclusie in een Europese orde. Moeten we, terugkijkend, niet constateren dat we kansen op vrede hebben laten liggen, en dat de beste historische parallel die met het Verdrag van Versailles uit 1918 is: uitsluiting, met fatale gevolgen, uit de Europese orde? Het lijkt alsof daarover niet langer een discussie mogelijk is zonder het *ad hominem* ‘Poetin-apologeet’, en dat sluit vreedzame wegen naar conflictbeslechting af.

Een oriëntatie op vrede die de cirkel van escalatie en bewapening doorbreekt, behelst vanzelfsprekend niet dat Rusland verantwoordelijkheid ontloopt voor de oorlog in Oekraïne, en voor oorlogsmisdaden zoals het vrijwel dagelijks bombarderen van burgers. De-escalatie en een oprechte, niet door wapen-industriële belangen gekleurde gerichtheid op vrede vergen wel een begrip van wat de ander motiveert, en van diens verhaal over de geschiedenis. In geval van Rusland behelst die eeuwen van West-Europese pogingen Rusland te veroveren. Russen die met dat verhaal leven, zullen een andere lezing geven van het richting Rusland kruipen van de NAVO dan Nederlanders. Voor veel Nederlanders lijkt Russische agressie in Oekraïne uit het niets te komen, of hooguit uit een primordiale Russische agressiedrift die zelf weer losstaat van westerse steun voor Russisch autoritair leiderschap én het buiten een uitbreidende NAVO houden van Rusland.

Afstand tot angstbeelden

Begrip voor de ander kan voorkomen dat visioenen over Russische tanks op het Scheveningse strand al te veel realiteitswaarde toegedicht krijgen. Eén manier om afstand tot zulke angstbeelden te krijgen is door te zien hoe de rest van de wereld naar ons kijkt. In grote delen van Afrika, Azië en Latijns-Amerika beziet men de Europese houding jegens Rusland met verbazing. Dat is niet verwonderlijk, want de geschiedenis werkt ook hier door. Al toen Italiaanse fascistten het toenmalige

Abessinië binnenvielen, schoot Rusland het land te hulp. En toen het Westen de Zuid-Afrikaanse apartheid steunde, stond de Sovjet-Unie aan de juiste kant van de geschiedenis. Dit werkt door in landen die andermaal zien dat soevereiniteit, nationale zelfbeschikking en mensenrechten selectief gehanteerde waarden zijn.

Levens van Palestijnen, Jemenieten, Soedanezen, Congolezen of Tigrayanen zijn zichtbaar minder waard. Wie herinnert zich de verzuchting van een CBS-verslaggever in Oekraïne die vanuit Kyiv zei: “Dit is niet een plek als, met alle respect, Irak of Afghanistan waar al decennialang conflict is. Dit is een relatief beschaafde, relatief Europese stad.”

Ondergaand imperium

Een Europa dat vrede werkelijk nastreeft, zal zich internationaal moeten heroriënteren. Aan de leiband van een ondergaand imperium lopen lijkt een fatale optie. De vijfprocentnorm van de NAVO – in dezen een Amerikaanse wapenlobby – houdt ons gegijzeld in een wapenwedloop. Europa lijkt te leiden aan een geopolitiek Stockholmsyndroom. Juist nu Amerikaanse hegemonie verslapt, klampen we ons eraan vast. Dit tekent de spirituele crisis van Europa: er is een onvermogen een eigen niet-militair vormgegeven rol in de wereld te vinden. Maar zoals de Indiase minister van Buitenlandse Zaken Subrahmanyam Jaishankar scherp zei: „Europa moet zich ontdoen van de *mindset* dat Europa's problemen wereldproblemen zijn, maar de problemen van de wereld niet die van Europa zijn.”

En over wereldproblemen gesproken: terwijl we bewapenen, warmt de aarde verder op, maar dat thema is begrotingstechnisch geparkeerd.

Het laat zien dat een taal van de vrede belast is met het allermoeilijkste: het articuleren van een omvattende visie op het leven, waarin de samenhang tussen Palestina, Oekraïne, Congo, klimaat, kapitalisme en patriarchaat benoemd wordt.

Een visie die vrijheid niet door nationale grenzen beperkt ziet. Natiestaten zijn recente historische verbanden die ook weer verdwijnen, ook al zijn veel politici te kleingeestig om dat te zien. Dat het werken aan zo'n visie op velen ridicuul overkomt, is de spirituele crisis van Europa.

Ideologisch landverraad

De dekoloniale traditie biedt hier aanknopingspunten. Volgens Frantz Fanon moest dekolonisatie niet uitmonden in het Europese model van de natiestaat. Want zoals tegenwoordig weer vaak te horen is in discussies over de dienstplicht: natiestaten vragen offers. Maar je sterft nooit voor een land; je sterft alleen door een land.

Leren omgaan met neergang, met tanende invloed in de wereld, is ongetwijfeld het moeilijkste voor natiestaten. Krampachtig wordt naar de wapens gegrepen. De dood is *big business*. Hij draagt het masker van de redelijkheid en de moraal, maar met dollartekens in zijn slechte geweten gebruikt hij onze burgerschapsstatus als chantage en eist hij de inzet van onze kinderen. Laten we weigeren onze kinderen op te offeren in naam van een natiestaat of een civilisatiezone. Het minimum dat we moeten eisen is de weigering van de oorlog als permanente conditie. Als dat collaboratie is, dan lang leve het ideologisch landverraad. ◀

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit NRC van 12 juli 2025.

Het lijkt onmogelijk om buiten de kaders van militair conflict en bewapening te denken.

Leren moedig te zijn

Het moedige optreden van de bisschop van de Episcopale kerk, Mariann Budde, tegen president Trump in de gebedsdienst in de Washington National Cathedral was een belangrijk gebeuren. Hoewel zij wist dat het felle tegenreacties zou oproepen, durfde zij zich naar hem publiekelijk uit te spreken over haar zorgen. Wat was er bij haar voor nodig om zover te komen?

Anne Nijssen

In haar boek *Durf moedig te zijn op beslissende momenten* geeft zij ruimhartig inzage in het leerproces dat eraan voorafging. In de originele titel van het boek *How we learn to be brave: decisive moments in life and faith* staat het woord leren dan ook centraal. Moedig zijn leer je gaandeweg. Of we die weg willen gaan is voor haar niet de vraag, wel hoe we dat kunnen doen. We, wij allemaal dus, want ieder mens is hiertoe in staat. Wat kunnen wij leren uit haar proces en de voorbeelden van anderen die zij aanhaalt?

Bewust kiezen

Om moedig te kunnen zijn op beslissende momenten is een degelijke voorbereidende periode nodig. Het zogenaamde beslissende moment verbreedt zij naar talloze dagelijkse kleine beslissingen; deze bewust te maken helpt. Ook oefeningen in aandacht en zelfbewustzijn zijn belangrijk. De meest beslissende momenten komen volgens Budde vaak niet naar buiten. Ze zijn persoonlijk en soms ook privé. Al die momenten vormen ons leven: ze 'maken ons tot wie we zijn' (p.22). Als voorbeeld van een markant moment in haar identiteitsontwikkeling noemt zij haar eigen beslissing, die zij als zeventienjarige nam om haar vader en daarmee haar woonplaats te verlaten om bij haar moeder te gaan wonen. Zo'n onvergetelijk beslissend moment werkt weer door en leidt met andere momenten tot een patroon in je leven, je 'persoonlijk archetype'. (p.40)

Ook door de ervaringen van anderen kunnen we gedragen en gesterkt worden. Budde beseft sterk dat zij zichzelf ten overstaan van anderen geworden is. Zij vindt voorbeelden van moed bij mensen die ze kent en mensen in de Bijbel, de geschiedenis en literatuur.

Als het erop aankomt heb je als individu, als enkeling, de kracht van voorbeelden nodig om ervoor te gaan, maar er is meer nodig.

Je geroepen voelen

Op beslissende momenten gebeurt er ook iets dat we niet alleen zelf of met elkaar doen. Volgens Budde geven we op zo'n moment gehoor aan iets dat diep in onszelf leeft, iets wat je ingegeven wordt, iets waartoe je geroepen wordt. Zij doet dan ook een appèl op ons te durven geloven in geroepen worden en daarop te vertrouwen. Zij adviseert om tijd en ruimte te maken om dichtbij jezelf blijvend je bewust te worden van dat wat diep in je leeft om er vervolgens gehoor aan te geven, om er ja op te zeggen. Ook al is het misschien iets dat je niet zelf bedacht had. Een paar voorbeelden uit haar eigen ervaring. Tijdens de verhuizing als zeventienjarige: 'Ik voelde me volslagen alleen, en toch ook weer niet, omdat ik me geleid voelde bij de beslissing die niet echt de mijne was, maar die ik toch had genomen.' (p.32) Na haar eerdere openbare optreden tegen Trump in 2020: 'De indruk werd gewekt dat ik me erg moedig gedroeg. Maar eerlijk gezegd voelde het meer alsof ik werd ontboden mijn plaats in te nemen naast anderen die zich moedig gedroegen.' (p.20)

Wat uiteindelijk kan resulteren in daden, begint voor Budde bij luisteren, bij subtiele afstemming op dat wat tot of door je spreekt.

Haar appèl om te durven geloven in geroepen worden klinkt helder, maar dit durven vraagt natuurlijk veel. Het is een beslissing op zich om bereid te zijn mogelijk niet alleen je eigen wil te volgen. Ook het besef dat gehoor geven aan dat wat diep in je leeft als onvoorwaardelijk ervaren zal worden, vraagt veel.

Moed om te blijven

Veelal wordt moedig zijn geassocieerd met een actieve houding – meestal naar buiten gericht. Aan dit beeld voegt Budde andere vormen van moedig zijn toe. Verrassend is dat hier vormen bij zitten die ik niet eerder met moedig zijn had verbonden.

Zij bespreekt vijf vormen: het besluit om te gaan, te blijven, te beginnen, te aanvaarden wat je niet gekozen hebt en de keuze om het voortouw te nemen. Het besluit om te gaan, te beginnen en het voortouw te nemen zijn herkenbaar, omdat deze verwijzen naar een actieve opstelling. Maar de moed om te blijven?

In het opnemen en bespreken van deze vorm begint Budde het bestaande beeld van moedig zijn te verruimen. De keuze om te blijven vraagt veel geestkracht en heeft volgens haar niets passiefs of onbeduidends. Ook kan deze beslissing tot veel goeds leiden: trouw, stabiliteit en diepgang. Zij denkt aan de keuze van Bonhoeffer die na een reis naar de VS naar Duitsland terugkeerde om daar te blijven, hoewel hij wist van de gevaren.

Aan de beslissing om te blijven is altijd een keuze voorafgegaan: gaan of blijven. Dit geldt per definitie niet voor aanvaarding van wat je niet gekozen hebt. Ogenscheinlijk valt hier niets te kiezen. Het is dan ook opvallend dat deze aanvaarding binnen de context van moedig zijn wordt opgenomen. Wat heeft zij over deze vorm van moedig zijn te zeggen?

Moed van overgave

In een situatie die je niet gewild hebt, laat staan ervoor gekozen hebt, gaat het erom wát je ermee doet en hoe je ermee omgaat. Aanvaarding kan passief overkomen, 'maar dat is het niet. Want bij aanvaarding gaan we juist actief aan de slag met datgene waarmee we te maken hebben, juist omdat we ermee te maken hebben gekregen. Je afwenden en omkeren zijn geen opties'. (p.96) Dit laatste tekent Budde, want natuurlijk zijn er manieren om je op de een of andere manier af te sluiten in moeilijke situaties die je zelf niet kunt veranderen. Juist daarom hebben we aanmoediging van morele leiders zoals Budde nodig.

Bij aanvaarding gaat het erom de werkelijkheid onder ogen te zien en in het reine te zien komen met lijden. Als aan verdriet en woede ruimte wordt gegeven, kunnen er nieuwe mogelijkheden ontstaan en onverwachte krachten ontdekt worden. Aanvaarden werkt bevrijdend. Martin Luther King belichaamt voor haar bevrijdend lijden. In plaats van bitter reageren op zijn situatie koos hij ervoor lijden om te zetten in creatieve kracht. Ook mensen zoals King leerde haar dat liefde de enige weg is om haat en geweld te doorbreken. Onbaatzuchtige, opofferende liefde ziet zij als onze meest authentieke taak. Maar we kunnen dat alleen als we pijn en lijden in de ogen kunnen kijken en aanvaarden – hoe moeilijk dit ook is. Deze aanvaarding is voor haar dan ook de moedigste beslissing. Het betekent 'een sprong in het diepe, in het geloof dat God aanwezig is en aan het werk is op een manier die wij niet kunnen begrijpen'. (p.122)

Open kunnen laten wat er kan gebeuren, het niet begrijpen kunnen uithouden, vraagt de moed van overgave. De woorden trouw, volhardende trouw en vertrouwen klinken dan ook vaak in haar boek. Dat Budde zelf een lichtend voorbeeld van trouw is, blijkt wel uit haar uitspraak: 'Als het schip zinkt, dan zink ik mee – maar niet zonder er alles aan te hebben gedaan dat te voorkomen.' (p.99) ◀

Moedig zijn begint voor Mariann Budde bij subtiele afstemming op dat wat tot of door je spreekt.

Nieuwe wet geeft Defensie vrij spel

In juli vernietigde de rechter de natuurvergunning voor Vliegbasis Leeuwarden, omdat Defensie onvoldoende rekening hield met geluidsoverlast en stikstofuitstoot. Het is geen op zichzelf staand geval: op tal van plekken opereert Defensie zonder geldige vergunningen, of vraagt ze die simpelweg niet aan. Zo wordt er op de Veluwe al meer dan tien jaar zonder de juiste papieren geschoten, en werd eerder ook een vergunning voor oefeningen op Vlieland door de rechter afgekeurd.

Mark Akkerman

Wat de regering betreft kan dit zo niet langer. Het is echter niet Defensie die de wacht aangezegd wordt vanwege de lakse en onzorgvuldige omgang met wetten en procedures, het zijn die wetten en procedures zelf die het moeten ontgelden; ze beperken de krijgsmacht te veel in het oefenen voor en voorbereiden van daadwerkelijke inzet, zeker nu Defensie flink uitbreidt. In juni maand presenteerde het toen net gevallen kabinet-Schoof daarom de Wet op de defensiegereedheid. In deze wet heeft Defensie een aantal zaken bij elkaar geveegd die het als hinderlijk ervaart, om daar in een keer vanaf te kunnen zijn.

Regels opzij

Defensie krijgt onder de nieuwe wet een reeks ontheffingen en vrijstellingen van andere wetgeving, en normale procedures hoeven niet gevolgd te worden. Zo wordt de bescherming van kwetsbare vogel- en andere diersoorten losgelaten, kunnen mensen geconfronteerd worden met toenemende geluidsoverlast, kan extra stikstofruimte worden

ingenomen door Defensie en kunnen veiligheidsregels met betrekking tot vliegen en munitie genegeerd worden.

Dergelijke ontheffingen gaan direct gelden voor een hele rij met name genoemde militaire locaties. De wet kent daarboven een open einde, de minister kan zelf bepalen welke andere activiteiten op welke locaties hij nodig acht voor de 'gereedheid' van de krijgsmacht, en ook daar vrijstellingen voor verlenen. Een toename van overlast, natuuraantasting, stikstofuitstoot en risico's op ongelukken ligt in het verschiep. Dat dit niet enkel hypothetische risico's zijn werd afgelopen voorjaar duidelijk toen een oefengranaat bij Ede een grote natuurbrand veroorzaakte. Toen bleek ook dat dit soort incidenten op kleinere schaal veel vaker voorkomen.

Democratie buitenspel gezet

Waar Defensie vrijgesteld gaat worden van vergunningprocedures vervallen ook inspraakmogelijkheden. Daarnaast wordt het onmogelijk gemaakt om in bezwaar te gaan tegen besluiten die op grond van de Wet op de defensiegereedheid worden genomen. Beroep bij een rechter staat nog wel open, maar dat is een veel hogere drempel. Dat Defensie weinig op heeft met inspraak en democratie blijkt vaker. Zo kwamen er ruim 2200 bezwaren binnen tegen onderdelen van het eerder dit jaar gepresenteerde programma Ruimte voor Defensie, waarmee bijna een derde van Nederland tot militair oefen- of laagvlieggebied verklaard wordt. Defensie veegde die nagenoeg allemaal zo van tafel.

Privacy onder vuur

Defensie wil ook wettelijke ruimte krijgen om te kunnen oefenen met het verzamelen en verwerken van persoonsgegevens. De mogelijkheden gaan ver, tot gericht onderzoek naar personen 'die een gevaar vormen voor de gereedstelling' aan toe. Het wetsvoorstel noemt daarbij vooral vijandelijke militairen, maar zo'n bepaling is natuurlijk ook in te zetten tegen vredesactivisten of natuurbeschermers. En daar mag alles van verzameld worden, waaronder informatie over etnische afkomst, politieke en religieuze overtuigingen, lidmaatschap

Defensie krijgt volgens het wetsvoorstel ook de bevoegdheid om de arbeidsrechten van het eigen personeel, en afspraken daarover met vakcentrales, buiten werking te stellen.

Defensie wordt
boven de wet
gesteld door
Wet op defensie-
gereedheid.

van een vakbond en seksuele voorkeuren. Deze informatie mag ook met andere landen gedeeld worden.

Vrijheid onder druk

De nieuwe wet maakt het ook mogelijk een enquête te versturen naar alle jongeren (18-27 jaar), om hun interesse voor een baan bij Defensie te peilen. Voorlopig zal invullen nog vrijwillig zijn. Werken bij de krijgsmacht lijkt echter niet aantrekkelijker te worden. Defensie krijgt volgens het wetsvoorstel ook de bevoegdheid om de arbeidsrechten van het eigen personeel, en afspraken daarover met vakcentrales, buiten werking te stellen. Dit betekent dat militairen en burgerpersoneel gedwongen ergens geplaatst kunnen worden, gedwongen kunnen worden tot overwerk en werk buiten reguliere tijden, dat toeslagen niet uitbetaald hoeven worden, enzovoort. Het felste protest tegen het wetsvoorstel komt opmerkelijk genoeg dan ook vanuit militaire vakbonden, die Defensie dictatoriaal gedrag verwijten.

Recht als obstakel

De centrale lijn van de Wet op de defensiegereedheid – de mogelijkheid voor Defensie om wetten buiten spel te zetten – staat niet op zichzelf. In nieuwe EU-instrumenten ter ondersteuning voor de wapenindustrie wordt lidstaten opgeroepen regels ten aanzien van natuur- en milieubescherming en veiligheidsvoorschriften opzij te schuiven als deze obstakels vormen voor het opvoeren van wapenproductie.

Dit past in een bredere internationale trend waarbij ook internationale recht en multilaterale verdragen en afspraken als beperkend voor het voluit kunnen voorbereiden en voeren van oorlog worden gezien en worden opgezegd of terzijde geschoven. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de

aankondiging van diverse EU-landen in het voorjaar van 2025 dat ze zich zullen terugtrekken uit het internationaal Antipersoneelsmijnen Verdrag.

Militarisering zonder tegenspraak

In de aanloop naar de Kamerverkiezingen van eind oktober lijkt er tussen de meeste deelnemende partijen weinig verschil van mening te zijn wanneer het over 'defensie' gaat. Punten als tientallen miljarden extra geld en een forse uitbreiding van krijgsmacht en wapenarsenaal kunnen brede politieke instemming vinden. Net als eerder PvdA/GroenLinks ging ook de Kamerfractie van de Partij voor de Dieren overstag door steun uit te spreken voor deelname aan de nieuwe wapenwedloop. Enkel de SP, en het op een terugkeer in de Kamer hopende BIJ1, willen nog een andere koers of in ieder geval op de rem trappen.

Ook maatschappelijk gezien kan het beleid van militarisering en oorlogsvoorbereiding op brede instemming rekenen, al zijn de meningen meer verdeeld dan politiek tot uiting komen. Het voorstel voor de Wet op de defensiegereedheid kan echter op veel negatieve reacties rekenen, uit diverse hoeken. Naast natuur- en milieuorganisaties en militaire vakbonden spreken ook meerdere gemeente- en provinciebesturen hun zorgen uit. Zij hebben moeizame besprekingen met Defensie achter de rug over het programma Ruimte voor Defensie en voelen zich overvallen door de nieuwe wet, het gebrek aan overleg en de bevoegdheden die Defensie krijgt. Ze wijzen ook op de gevolgen voor hun eigen beleid, zo kan het innemen van extra stikstofruimte door de krijgsmacht nieuwbouw van huizen onmogelijk maken.

De wet draagt bij aan de eenzijdig militaristische koers die Nederland, net als andere landen in het Globale Noorden, de afgelopen jaren versneld heeft ingezet. Daarbij zijn andere invalshoeken om problemen en conflicten op internationaal vlak te voorkomen, op te lossen of te beheersen, zoals diplomatie, dialoog en het werken aan internationale sociale en klimaatrechtvaardigheid steeds minder in beeld. De Wet op de defensiegereedheid laat daarnaast goed zien wat de gevolgen van de politieke keuzes voor militarisering en oorlogsvoorbereiding zijn en hoe die doorwerken in de hele maatschappij. Als het aan de regering ligt wordt het wetsvoorstel snel behandeld en gaat deze rond de jaarwisseling al in. Het is te hopen dat de diverse zorgen en bezwaren tegen deze wet dat zullen voorkomen. ◀

Stop Wapenhandel publiceerde een uitgebreide analyse van het wetsvoorstel: stopwapenhandel.org/wodg-analyse.

Was het de moeite waard?

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Joke Oranje
veranderkundige
en vredesactivist

Het nieuwe boek *Was het de moeite waard?* is een fraai uitgevoerde dwarsligger met glanzend papier en zwart-witbreedbeeldfoto's van 'gewone' mensen in El Salvador, Nicaragua, Honduras en Guatemala, afkomstig uit de collectie van fotograaf Piet den Blanken. Tussen de foto's staan 32 interviews met Nederlanders die in de jaren tachtig en negentig in Midden-Amerika werkten. Zij vertrokken, soms met hun partner, gedreven door een jong verlangen om de regio los te maken van het kapitalisme en de invloed van de Verenigde Staten.

Concrete dingen

De interviews zijn goed leesbaar: iedere persoon wordt gevraagd naar zijn/haar jeugd en motivatie om naar Nicaragua en buurlanden te gaan. Vervolgens wordt uitgelegd welk werk ze deden: veel concrete dingen zoals een drukkerij opzetten, landbouwcoöperaties ondersteunen, gezondheidswerk in wijken en dorpen, bewustwordingswerk met vrouwen, en schooltjes bouwen. Daarnaast ook politiek werk zoals het opzetten van stedenbanden met Nederlandse gemeentes, het zorgen voor financiering van projecten, en het deelnemen aan en soms adviseren van verzetsbewegingen. Ten slotte wordt in elk interview gevraagd wat er gebeurd is met het jonge idealisme: was het de moeite waard?

De eenvoud van deze opzet sluit aan bij de oprechtheid van de inzet van deze Nederlanders, die voorgesteld worden als een soort groep: de Solidairen. Hoewel velen elkaar kennen, hebben ze elk een eigen missie. Meerdere gesprekken refereren aan de idealen van socialisme, aan de bevrijdingspedagogiek van Paulo Freire, sommige aan de bevrijdingstheologie van Ernesto Cardinal, anderen aan de moord op bisschop Romero tijdens de mis, en de moord op journalist Koos Koster en zijn crew tijdens hun werk. In bijna alle interviews wordt aangegeven dat hun inzet een aanpak van soberheid en bescheidenheid vraagt, omdat bevrijding door de mensen zelf gedaan

moet worden vanuit hun eigen ervaringen, beperkingen en overtuigingen en dus op hun eigen manier.

Momentum creëren

In zijn slotwoord gaat Jos Coumans in op de betekenis van dit werk voor onze tijd en voor hedendaagse strijd tegen systemisch onrecht. Hij stelt dat bevrijdingsbewegingen een belangrijk momentum kunnen creëren, soms zelfs een politieke omwenteling. Maar na de eerste doorbraak blijkt dat een nieuwe staat meer vraagt dan eensgezinde radicale actie. Zonder ruimte voor diversiteit en voorbereiding op een nieuwe orde zonder dwang en repressie, sluipen oude machtsstructuren weer naar binnen.

De psychologische dynamiek van de strijd om de macht corrupteert het revolutionaire elan van de hoogste leiders, universele menselijke dilemma's en morele waarden sneuvelen in het vuur van de strijd door (excessief, langdurig) gebruik van geweld. De overweldigende golven van de globale geopolitiek beperkt de ruimte voor radicale veranderingen. Idealen moeten botsen op muren van conservatieve belangen. Kortom, directe revolutionaire strijd (met wapens) is niet genoeg om verandering van binnenuit te consolideren. Het moet dieper, het kan beter.

En toch heeft de Nederlandse bijdrage een flink begin gemaakt. Eenvoudige acties van warme respectvolle solidariteit (soms in de marge van gefinancierde projecten), hebben fundamentele vooruitgang opgeleverd in sociale verandering aan de basis: vrouwenemancipatie, bewustwording, organisatie van belangengroepen, zelfvertrouwen, internationale contacten, gezondheidszorg, onderwijs, technische verbeteringen, kennis. Dit boek toont duidelijk hoe dat in Midden-Amerika werkte.

'Was het de moeite waard?'

Redactie:

Lou Keune,

Kees Hudig, Hans

van Heijningen,

Ruud Lambregts,

Ria Menting.

Organisatie: Jan Vugts. Foto's: Piet den Blanken.

Bestellen via: jan@bureauverantwoord.nl.

13-22 september Vredesweek Ede

De landelijke Vredesweek vindt plaats van 20-28 september. De Raad van Kerken Ede besloot dit jaar om hier extra aandacht aan te besteden. Van 13 tot en met 22 september vinden er in Ede tal van activiteiten plaats met als rode draad: ontmoeting, herdenking en verbinding. Op het programma staan onder meer een Taizé-viering, filmavond, multiculturele gespreksavonden, een herdenking van het bombardement op Ede-Zuid en een vredeswandeling. Kunstenaars exposeren in de Stingerbol en dagelijks zijn er activiteiten en maaltijden in de Meet-Inn. De week sluit af met een interreligieuze samenkomst in de Taborkerk.
Info: raadvankerkenede.nl.

20 september Imputsessie Missie en Zending

De komende jaren staat het thema 'Missie en zending in koloniale context' op de agenda van Museum Catharijneconvent. Om goed richting te geven aan deze toekomstplannen organiseert het museum op 20 september een inputsessie om een beter beeld te krijgen van de vragen die

er over dit thema leven in de Nederlandse samenleving (of juist niet). **Plaats:** Museum Catharijneconvent, Lange Nieuwstraat 38, Utrecht. **Tijd:** 13.30-16.30 uur.

24 september Stop de Oorlog Amsterdam

Stop de Oorlog Amsterdam organiseert elke 24ste van de maand een bijeenkomst tegen het voortduren van de oorlog in Oekraïne en de groeiende wapenwedloop als protest tegen de Russische overval op Oekraïne op 24 februari 2022. Met muziek, gedichten en sprekers laten we ons protest horen tegen de wapenwedloop en pleiten we voor diplomatie en een kernwapenvrij Europa. **Plaats:** Het Spui, Amsterdam. **Tijd:** 18.00 uur.

29 september-3 oktober Dutch Green Building Week

Tijdens de Dutch Green Building Week, een begrip in de wereld van duurzaam bouwen en ontwikkelen, krijgen koplopers uit de bouw- en vastgoedsector een podium. Het peloton krijgt concrete handvatten om duurzame(re) stappen te zetten naar een toekomstbestendige gebouwde omgeving. **Plaats:** Diverse locaties in Nederland. **Info:** dgbc.nl of google op 'Dutch Green Building Week'.

2 en 3 oktober Tussen geld en God

Het Trajecta-congres 'Tussen Geld en God' richt de blik op het spanningsveld tussen georganiseerde religie en economisch-financiële praktijken, visies en structuren in België en Nederland vanaf circa 1800 tot vandaag. **Plaats:** Radboud Universiteit, Universiteitsbibliotheek, Houtlaan 4, Nijmegen.

Tijd: 10.00 uur (2 oktober), 17.00 uur (3 oktober).

17-19 oktober Inspiratiefestival Terschelling

Het Inspiratiefestival biedt ruimte voor de ontmoeting met God en met elkaar. De gezamenlijke Terschellinger kerken bieden gastvrijheid. Het eiland is zo een herberg voor kerkelijke herbergiers en een ontmoetingsplek voor vernieuwende initiatieven op het gebied van geloof, kerk en samenleving. 'Jutten', daar gaat het dit jaar om tijdens het festival. Laat je verrassen en vind wat je niet zocht. **Plaats:** Terschelling.

Info: inspiratiefestival-terschelling.nl.

13 november Nacht van de theologie

Het thema van de Nacht van de Theologie is dit jaar 'Nicea 2.0'. In 2025 is het precies 1700 jaar geleden dat het Concilie van Nicea bijeenkwam – een historisch moment waarop christenen hun geloof onder woorden brachten op een manier die eeu-

wenlang richtinggevend is gebleven. Maar hoe spreken wij vandaag over wat ons ten diepste beweegt? Wat betekent geloven in 2025? **Plaats:** Pieterskerk, Utrecht.

Info: nachtvandetheologie.nl.

Het hele jaar Wake Zeist

De Raden van Kerken van Zeist en Soest/Soesterberg organiseren maandelijks een wake op iedere eerste zondag van de maand, een teken aan de politiek dat het vreemdelingenbeleid anders moet.

Plaats: Ingang Detentiecentrum, Richelleweg 13, Soesterberg. **Tijd:** 16.30 uur. **Info:** wakezeist.nl.

Wie waagt die wint

Wie breekt er ooit een muur af
die mensen van elkander scheidt
en hen vervreemdt, beangstigt
en opsluit in hun eenzaamheid?

Wie waagt die wint,
wie vraagt die vindt,
maar wie begint?

Wie breekt er ooit van binnen,
als mensen maar verloren gaan
en oorlog hen vernietigt
wat hebben zij voor kwaad gedaan?

Wie zoekt er ooit naar vrede,
die eigen welvaart tegenstaat,
maar het geluk van allen
vergroot en tot een weldaad maakt?

Wie spreekt er ooit de woorden
waardoor de harten opengaan
en wij elkander vinden,
als nieuwe mensen verder gaan?

Wie zal er ooit geloven
dat hij de vrede vinden kan
die heel zijn leven prijsgeeft
voor het geluk van alleman?

Bron: www.kuleuven.be